

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Гусєвої Влади
Олександрівни на дисертацію Шовкопляса Олександра Петровича
на тему «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час
досудового розслідування», підготовленої на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Дисертаційне дослідження Шовкопляса Олександра Петровича на тему «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування» є безумовно актуальним, своєчасним і таким, що має важливе теоретичне та практичне значення для розвитку науки кримінального процесуального права та вдосконалення правозастосовної діяльності органів прокуратури в Україні. Актуальність обраної тематики обумовлюється комплексом взаємопов'язаних чинників нормативного, інституційного, правозастосовного та суспільно-політичного характеру.

Насамперед слід зазначити, що сучасний етап реформування системи кримінальної юстиції України супроводжується суттєвими трансформаціями ролі прокуратури у механізмі забезпечення законності та реалізації функцій кримінального провадження. Після прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням фактично стало однією з ключових функцій прокуратури, від ефективності реалізації якої безпосередньо залежить забезпечення законності, дотримання прав і свобод людини, якість досудового розслідування та результативність кримінального провадження загалом. У зв'язку з цим особливого значення набуває наукове переосмислення місця прокурора у сучасній моделі кримінального процесу, меж його процесуальної самостійності, співвідношення наглядових та керівних функцій, а також механізмів взаємодії прокурора зі слідчим та іншими учасниками кримінального провадження.

Особливої актуальності дослідження набуває в умовах триваючого реформування органів прокуратури та адаптації національного законодавства до європейських і міжнародних стандартів у сфері кримінальної юстиції. Сьогодні перед Україною стоїть складне завдання побудови ефективної та незалежної

системи прокуратури, діяльність якої відповідатиме принципам верховенства права, справедливості, змагальності та забезпечення балансу між публічними інтересами держави і правами особи. Саме тому дослідження проблематики процесуального керівництва прокурором є надзвичайно важливим як для подальшого розвитку кримінальної процесуальної доктрини, так і для вдосконалення чинного законодавства.

Водночас слід підкреслити, що актуальність теми дисертації значною мірою зумовлена сучасними викликами, пов'язаними із запровадженням та функціонуванням правового режиму воєнного стану. Повномасштабна військова агресія проти України суттєво ускладнила діяльність органів досудового розслідування та прокуратури, актуалізувала проблеми оперативності кримінального провадження, забезпечення належного процесуального контролю, фіксації та документування кримінальних правопорушень, а також дотримання конституційних гарантій прав людини в умовах надзвичайних безпекових обставин. У цих умовах процесуальне керівництво прокурором набуває особливого значення як механізм забезпечення законності та ефективної координації діяльності органів досудового розслідування.

Не менш важливим є й те, що на практиці існує значна кількість проблемних питань, пов'язаних із реалізацією прокурором своїх процесуальних повноважень. Йдеться, зокрема, про неоднозначність правозастосовної практики, наявність суперечностей у тлумаченні окремих норм кримінального процесуального законодавства, проблеми розмежування понять «прокурорський нагляд» та «процесуальне керівництво», забезпечення процесуальної незалежності слідчого, а також питання ефективності реалізації прокурором функції підтримання публічного обвинувачення у суді. Окремої уваги потребують і проблеми цифровізації кримінального провадження, функціонування ЄРДР, впровадження елементів електронного кримінального провадження та використання сучасних інформаційних технологій у діяльності органів прокуратури.

Актуальність теми також підтверджується недостатнім рівнем комплексного наукового опрацювання окремих аспектів процесуального

керівництва прокурором саме в умовах сучасних трансформацій кримінальної юстиції та воєнного стану. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених статусу прокурора у кримінальному провадженні, проблематика процесуального керівництва залишається дискусійною та потребує подальшого ґрунтовного дослідження з урахуванням новітніх викликів правозастосовної практики, судової реформи та євроінтеграційних процесів.

Важливо й те, що результати дисертаційного дослідження мають не лише теоретичне, а й виражене практичне значення. Сформульовані автором висновки та пропозиції можуть бути використані у законотворчій діяльності, практичній роботі органів прокуратури, удосконаленні механізмів процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також у навчальному процесі під час підготовки майбутніх правників та працівників правоохоронної системи.

Таким чином, тема дисертаційної роботи О. П. Шовкопляса є актуальною як у науково-теоретичному, так і у практичному вимірі, відповідає сучасним потребам розвитку кримінального процесуального законодавства України, тенденціям реформування системи кримінальної юстиції та викликам, що постали перед правоохоронною системою держави в умовах воєнного стану.

На актуальність дисертаційної роботи вказує також те, що обраний напрям дослідження відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 03 лютого 2022 року № 109) і Пріоритетним тематичним напрямом наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року №476). Робота виконана в межах науково-дослідної роботи кафедри кримінальної юстиції Державного податкового університету «Удосконалення кримінального провадження в Україні (кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти)» (державний реєстраційний номер 0115U002808).

З цих міркувань є підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Шовкопляса Олександра Петровича на тему «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування» має комплексний

характер, важливе теоретичне та прикладне значення для вдосконалення механізму процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування, а тому має високий рівень актуальності.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційному дослідженні на тему «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування», у своїй більшості є належним чином обґрунтованими, логічно послідовними та переконливими. Автор продемонстрував високий рівень володіння методологією наукового пізнання, використав комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів, а також залучив значний масив нормативних, доктринальних та емпіричних джерел, що забезпечило ґрунтовність, системність і міжгалузевий характер проведеного аналізу.

Дисертаційна робота відзначається високим теоретичним рівнем викладу матеріалу, комплексністю наукового підходу та глибиною проведеного аналізу. Автором здійснено ґрунтовне дослідження чинного кримінального процесуального законодавства України, що регулює здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування, виявлено наявні прогалини, колізії та дискусійні аспекти правозастосування, зокрема у питаннях співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва, реалізації повноважень прокурора в умовах воєнного стану, а також забезпечення ефективної взаємодії між прокурором та органами досудового розслідування.

Важливим є те, що дисертант не обмежується лише констатацією існуючих проблем теоретичного та прикладного характеру, а пропонує конкретні шляхи їх вирішення. Зокрема, автором сформульовано пропозиції щодо вдосконалення положень Кримінального процесуального кодексу України, запропоновано доповнення до ч. 2 ст. 36 КПК України, обґрунтовано доцільність створення реєстру рішень, ухвалених прокурором у порядку ст. 615 КПК України, а також висловлено наукову позицію щодо трансформації ЄРДР у сучасну систему електронного кримінального провадження.

Позитивно слід відзначити й те, що у роботі значну увагу приділено аналізу міжнародних стандартів прокурорської діяльності, практиці європейських інституцій та питанням адаптації національного законодавства до сучасних євроінтеграційних процесів. Це свідчить про прагнення автора сформулювати цілісне бачення подальшого розвитку інституту процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням у контексті модернізації системи кримінальної юстиції України.

Викладене дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження Шовкопляса О.П., виконане на актуальну та значущу тему, характеризується аргументованістю та достатньою обґрунтованістю запропонованих висновків і рекомендацій, що підтверджено належними емпіричними даними.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що за характером та змістом дисертаційна робота є одним із перших комплексних монографічних досліджень здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування. Основні наукові здобутки дослідження, які розкривають його наукову новизну та особистий внесок автора у вивчення проблеми, включають сукупність розроблених положень, висновків і практичних рекомендацій:

вперше:

- сформульовано авторське визначення спеціалізованого процесуального керівництва під яким варто розуміти процесуальний механізм, що має на меті забезпечення законності у реалізації всіх аспектів кримінальних процесуальних відносин, які виникають під час досудового розслідування стосовно певних категорій кримінальних проваджень та здійснюється уповноваженими на те суб'єктами;

- розкрито положення, що характеризують зміст і напрям методики процесуального керівництва, що здійснюється шляхом інтеграції ресурсів і можливостей, наданих повноваженнями процесуального керівника та завданнями процесуального керівництва;

- запропоновано запровадити реєстр рішень, ухвалених прокурором у порядку ст. 615 КПК України задля отримання інформації про відповідні

рішення прокурорів після того, як з'явиться можливість здійснювати правосуддя на територіях, де це раніше було неможливо через бойові дії або тимчасову окупацію;

удосконалено:

- наукову позицію щодо періодизації еволюції законодавчого закріплення функції представництва прокуратурою інтересів у суді, а саме, на основі проведеного правового аналізу виділено два основні періоди: період юридичного становлення цієї функції, коли вона була фактично закріплена на рівні Конституції України та відображена у спеціальному законодавстві (1996–2001 рр.), і період її розвитку, що триває і сьогодні, в період пошуку оптимальної моделі її реалізації;

- наукову думку щодо класифікації міжнародних стандартів нагляду прокурора за дотриманням законності у кримінальному провадженні: 1) міжнародні нормативно-правові акти загального правового характеру, що закріплюють основи міжнародних стандартів захисту прав; 2) спеціалізовані міжнародні нормативно-правові акти, що безпосередньо регулюють стандарти діяльності прокуратури;

- доктринальну тезу щодо трансформації ЄРДР у сучасну систему електронного провадження;

- правову природу повноважень прокурора на досудовому провадженні та співвідношення між прокурорським наглядом і процесуальним керівництвом;

дістало подальший розвиток:

- положення щодо завдань спеціалізованого процесуального керівництва, які відповідно до чинного законодавства можна сформулювати як загальні, так і окремі для кожного напрямку вказаного процесуального керівництва;

- наукові погляди щодо розмежування понять «обвинувачення», «нагляд» і «процесуальне керівництво» у прокурорській діяльності;

- доктринальні положення щодо виокремлення поширених недоліків процесуального керівництва прокурором у досудовому розслідуванні.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Теоретичні

результати та висновки проведеного дослідження відображено у 6 наукових публікаціях, серед яких 3 – статті у фахових виданнях України; 3 – матеріали наукових і науково-практичних конференцій.

Достатньо обґрунтованою, логічною та послідовною є визначена автором структура дисертації, яка зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (228 найменувань на 24 сторінках), 4 додатків на 8 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 249 сторінок, з них основний текст – 207 сторінок.

У *вступі* дисертантом обґрунтовано вибір теми дослідження, окреслено сучасний стан та проблеми, виділено невирішені проблемні питання в межах обраного наукового завдання, окреслено необхідність та напрям розв'язання виявлених суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження. Автором на належному рівні розкрито мету, об'єкт, предмет дослідження, сформовано його завдання, визначено методологічні та теоретичні основи, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про впровадження та апробацію результатів дослідження, а також вказано структуру й обсяг дисертації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційному дослідженні на тему «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування», у своїй більшості є обґрунтованими, логічно послідовними та переконливими. Робота відзначається чіткою структурою, що забезпечує послідовне розкриття предмета дослідження та досягнення поставленої мети.

У Розділі 1 «Теоретико-правові засади здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування» автором здійснено комплексний аналіз стану наукових досліджень із відповідної проблематики, що дозволило визначити ступінь її наукової розробленості, виявити дискусійні аспекти й обґрунтувати необхідність подальшого

вдосконалення теоретичних і прикладних засад діяльності прокурора у кримінальному провадженні. Важливим здобутком роботи є ґрунтовне дослідження правової природи процесуального керівництва прокурором, уточнення змісту та співвідношення понять «процесуальне керівництво», «прокурорський нагляд» і «процесуальні повноваження прокурора», а також формування належної методологічної основи дослідження.

Автор продемонстрував високий рівень володіння сучасними методами наукового пізнання, що забезпечило системність дослідження, належний рівень теоретичного узагальнення та обґрунтованість сформульованих висновків. Позитивно слід відзначити й те, що дисертант приділив увагу аналізу міжнародних стандартів прокурорської діяльності, практиці європейських інституцій та тенденціям реформування прокуратури в умовах модернізації системи кримінальної юстиції України.

У Розділі 2 «Організаційно-правові засади здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування» дисертантом здійснено ґрунтовний аналіз практичних та теоретичних аспектів реалізації прокурором своїх процесуальних повноважень у кримінальному провадженні. Автором детально досліджено особливості взаємодії прокурора з органами досудового розслідування, визначено проблемні питання реалізації процесуального керівництва в умовах сучасної правозастосовної практики, а також окреслено основні тенденції розвитку інституту процесуального керівництва в умовах реформування системи кримінальної юстиції та дії правового режиму воєнного стану.

Особливу увагу в роботі приділено аналізу процесуальних повноважень прокурора, проблемам забезпечення законності під час досудового розслідування, а також питанням співвідношення процесуальної самостійності слідчого та керівної ролі прокурора у кримінальному провадженні. Практичну цінність мають сформульовані автором пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства, механізмів прокурорського процесуального керівництва, а також підходів до підвищення ефективності координації діяльності органів досудового розслідування та прокуратури.

Важливим є й те, що запропоновані дисертантом рекомендації спрямовані на підвищення ефективності правозастосовної діяльності, забезпечення належного рівня процесуального контролю та дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження.

У Розділі 3 «Шляхи вдосконалення здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування» дисертантом узагальнено результати проведеного дослідження та запропоновано комплексний підхід до модернізації інституту процесуального керівництва прокурором у сучасних умовах розвитку кримінальної юстиції України. Автором здійснено ґрунтовний аналіз актуальних проблем правозастосовної практики, пов'язаних із реалізацією прокурором своїх процесуальних повноважень, а також визначено перспективні напрями вдосконалення кримінального процесуального законодавства та організації діяльності органів прокуратури.

Особливу увагу в розділі приділено питанням оптимізації процесуального керівництва в умовах цифровізації кримінального провадження, удосконаленню механізмів взаємодії прокурора зі слідчим та іншими учасниками кримінального провадження, а також підвищенню ефективності прокурорського контролю за дотриманням законності під час досудового розслідування. Практичну цінність мають сформульовані автором пропозиції щодо внесення змін до кримінального процесуального законодавства, створення реєстру рішень прокурора, ухвалених у порядку ст. 615 КПК України, а також розвитку електронного кримінального провадження як складової модернізації системи кримінальної юстиції.

Позитивно слід відзначити й те, що запропоновані дисертантом рекомендації мають комплексний характер, є належним чином аргументованими та спрямовані не лише на вдосконалення нормативного регулювання, а й на підвищення ефективності практичної діяльності органів прокуратури, забезпечення дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження та адаптацію національної системи кримінальної юстиції до сучасних європейських стандартів.

У висновках дисертації сформульовано наукові положення та одержані результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового

завдання з розроблення теоретичних положень і науково обґрунтованих рекомендацій щодо інституту процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування.

Загалом дисертаційна робота Шовкопляса О.П. є цілісною, завершеною та науково обґрунтованою працею, у якій автору вдалося комплексно розкрити проблематику процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування, сформулювати теоретично значущі висновки та розробити практичні рекомендації, що мають важливе значення для розвитку кримінальної процесуальної науки та вдосконалення правозастосовної діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Одночасно із численними здобутками та позитивними положеннями виконаного дослідження, загалом позитивно оцінюючи дисертаційну працю, зосередимо увагу на *окремих суперечностях та дискусійних положеннях*, які, на думку офіційного опонента, потребують або додаткової аргументації, або роз'яснень під час публічного захисту дисертації, зокрема:

1. Попри ґрунтовний аналіз інституту процесуального керівництва прокурором, у дисертації недостатньо уваги приділено практичним проблемам взаємодії прокурора з детективами НАБУ, БЕБ та іншими спеціалізованими органами досудового розслідування, що особливо актуально в умовах реформування системи кримінальної юстиції України.

2. Досліджуючи міжнародні стандарти прокурорської діяльності, автор переважно зосереджується на загальних рекомендаціях Ради Європи та практиці окремих держав, однак порівняльно-правовий аналіз моделей процесуального керівництва в країнах ЄС міг би бути більш розширеним і систематизованим.

3. У роботі значна увага приділяється теоретичному розмежуванню понять «нагляд», «обвинувачення» та «процесуальне керівництво», однак окремі авторські висновки щодо співвідношення цих категорій потребують додаткової аргументації через призму сучасної практики Верховного Суду.

4. Підрозділ, присвячений здійсненню процесуального керівництва в умовах воєнного стану, є актуальним і змістовним, проте доцільним було б ширше висвітлити проблематику документування та розслідування міжнародних

злочинів, а також особливості взаємодії прокурора з міжнародними судовими інституціями.

5. У дисертації містяться окремі стилістичні та термінологічні неточності, а також подекуди зустрічаються громіздкі речення, що ускладнюють сприйняття окремих наукових положень.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації актуальна, сформульовані автором висновки й рекомендації є достатньо аргументованими, вирізняються науковою новизною і мають як теоретичне, так і практичне значення. Перелічені вище зауваження в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків носять спірний чи дискусійний характер. Проявів порушення академічної доброчесності під час ознайомлення із текстом дисертаційної роботи виявлено не було.

Таким чином, рецензована дисертація є кваліфікованою науковою працею, що містить результати здійснених автором досліджень. Отримані Олександром Петровичем Шовкоплясом нові науково обґрунтовані результати в сукупності розв'язують поставлене наукове завдання, що має істотне значення як для доктрини кримінальної процесуальної науки, так і для практичної діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація на тему «Здійснення процесуального керівництва прокурором під час досудового розслідування» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від

12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами), а її автор Шовкопляс Олександр Петрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**завідувач кафедри криміналістики та судової експертології
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Влада ГУСЄВА